

Çeviri Kuramları Işığında Kur'an-ı Kerim Meallerindeki Deyimsel “El” ve “Yüz” Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Hüseyin Selim KOCABIYIK *

Öz Bu çalışmanın amacı; Kur'an'da deyimsel anlamda kullanılan beden organları çevirilerini, batılı çeviribilimcilerin kuramları ışığında, üç farklı meal üzerinde analiz etmektir. Çalışmada sırasıyla, atıf yapılacak kuramlar hakkında literatür taraması, analiz ve bulguların tartışıldığı bölümler yer almaktadır. Bu çalışmada tartışılan en temel argümanlardan bir tanesi bilimsel bir çeviri analizinin kuramsal çerçeveye oturtulması, doğru-yanlış analizi düzeyinde kalmaması gerektiğidir. Bu çalışmanın problem durumu ise Türkiye genelinde yapılan Kur'an'ı Kerim meallerindeki beden organları çevirilerinin ne düzeyde olduğudur. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular genel çeviri analizi ve kuramsal veriler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çeviri Kuramları, semantik, eşdeğerlik, deyimsel.

Some Thoughts on the “Hand” and “Face” Words in the Translations of the Quran. An Evaluation in the Perspective of the Theories of Translation.

Abstract This study analyzes the translations of the idiomatic body organs which the Qur'an entails, in the translations of three prominent translators of the Qur'an. This study elucidates that the ultimate provenance of a translation criticism is its theoretical framework and it argues that, in order to contribute to knowledge a translation criticism should studiously eschew the prevailing error analysis method of criticism. This study respectively gives information about the relevant theories, analyzes the translations and discusses the findings. The state of problem of this study is the question of what are the degrees of translations of idiomatic body organs that are used in the Qur'an. The elements that demarcate the findings of this study include general translation criticism and theoretical data.

Keywords: Translation theories, Semantics, equivalence, idiomatic.

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Doktora öğrencisi.
selim.kocabiyik@hotmail.com

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, bireyler arasındaki iletişimin nasıl sağlanacağı söz konusu olduğunda çeviri her zaman çok önemli bir yere sahip olmuştur. 1972 yılında İngiliz akademisyen Holmes tarafından yazılan makalede¹, çeviri ilk kez bir bilim olarak tanımlanmıştır. Çevirinin bir bilim olarak kabul edilmeye başlanması daha sonra ortaya atılacak olan kuramlara da zemin hazırlamıştır. Bu çeviribilimcinin çeviri tarihine sağladığı böylesine önemli bir katkıdan sonra çeviribilim sadece bağımsız bir ihtisas haline gelmekle kalmamış aynı zamanda betimleme, kuram ve uygulama olarak üç bölüme ayrılmıştır. Bir terim olarak çevirinin, birkaç anlamından söz etmek mümkündür. Çeviri, orijinal dilindeki bir metni başka bir dile yazılı veya sözlü olarak aktarmakla gerçekleşir. Bu terim, çevrilmiş metinlerle ilgili ihtisas alanını tanımlamak ya da çeviriyi oluşturma eylemi için kullanılabilir.

Bilimsel bir çeviri analizi, başka bir deyişle eleştirisi “hata avcılığı” değildir. Reiss bu gerçeğin altını çizmektedir.² Bu nedenle çeviri analizinin kuramsal çerçeveye oturtulabilmesi son derece önemlidir. Bir çeviri eleştirisini kuramsal çerçeveye oturtabilmek, erek metnin analizini yaparken çevirmenin yaptığı seçimlere kuramsal açıklamalar getirmek, çevirinin hangi kuramlara örnek teşkil edebileceğini irdelemekle mümkündür. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, bilimsel çeviri eleştirisi yapacak bir bireyin çeviribilim literatürüne aşina olması kaçınılmazdır. Aksi takdirde yapılan eleştiri bilimsellikten uzak kalacak, sadece doğru-yanlış analizinden ibaret olacaktır.

Bu çalışmada Diyanet Vakfı, Bayraktar Bayraklı ve Elmalılı Hamdi Yazır’ın hazırlamış olduğu meallerdeki beden organlarını içeren deyimli anlamlı âyetlerin çevirileri analiz edilecektir. Bahsi geçen üç mealin seçilmesindeki en temel neden bu üç değişik mealcinin, çeviri anlamında birbirinden çok farklı yaklaşımlar benimsemiş olmalarıdır. Bu çalışmada beden organı sadece “el” ve “yüz” sözcükleriyle sınırlıdır. Bu nedenle diğer beden organlarının eşdizimlik durumları bu çalışmanın dışındadır.

Kur’an’da yer alan söz konusu deyimli ifadeler çeviribilim literatüründe yer alan bazı parametreler ışığında değerlendirilecektir. Bu parametreler Nida’nın³ ilk defa, ortaya attığı “Biçimsel Eşdeğerlik” ve “Dinamik Eşdeğerlik” kavramı, Venuti’nin bahsettiği⁴ “Yerlileştirme ve “Yerelleştirme” kuramı, Toury’nin Normları⁵, Newmark’ın çalışmasında⁶ geliştirdiği “Semantik ve İletişimsel Çeviri,” Popovic’in makalesinde⁷ ortaya koyduğu “Deyiş Kaydırma” kavramıdır.

Bu çalışmada kullanılacak yöntem doküman incelemesidir. Bu çalışmada istatistiksel verilere yer verilmeyip konuyla ilgili kaynaklar analiz edilmiş, verilerin toplanması ise literatür taraması şeklinde gerçekleşmiştir. Üç farklı mealcinin ortaya koydukları mealler analiz edilirken çeviribilimcilerin ilgili ku-

ramlarının yer aldığı kaynaklara başvurulmuştur. Bu bağlamda birincil kaynaklara öncelik verilmiş, ancak bahsedilecek olan çeviri kuramlarının başka yazarlar tarafından kaleme alındığı kaynaklar da kullanılmıştır. Bu araştırmada verilerin çözümlenmesi ve sonra yorumlanması, tartışılan konunun bilimsel çerçeveye oturtulabilmesi açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Üç farklı mealdeki beden organlarının çevirileri değerlendirilirken bu çeviri çözümlerinin, batılı çeviribilimcilerin kuramları ışığında açıklanıp açıklanamayacağı yorumlanmış, bunların hangi kuramlara daha fazla örnek teşkil ettiği çözümlenmiştir.

Çeviribilimin 1970'lerde ilk defa bir bilim olarak kabul edilmeye başlanmasından günümüze kadar olan süreçte en çok tartışma konusu olan olgunun eşdeğerlik kavramı olduğu bir gerçektir. Bu nedenle de Nida, (1964) Toury, (2012) Popovic (1970) gibi birçok çeviri kuramcısı eşdeğerlikle ilgili kendi yaklaşımlarını öne sürmüştür. Bu yaklaşımların büyük bir kısmının birbiriyle benzerlik gösterdikleri yadsınamaz niteliktedir ancak her bir yaklaşımın kendine has bir terminolojisi bulunmaktadır.

Türkiye'de akademisyenler tarafından yapılmış, bilimsel çerçeveye oturtulmuş çeviri analiz çalışmalarına bakıldığında hemen hemen hepsinin İngilizce metinleri değerlendirdiği görülmektedir. Türkiye'de Kur'an meallerinin çevirilerine odaklanan kuramsal çerçeveye oturtulmuş ve değerlendirme esnasında çeşitli kuramların kullanıldığı çeviri analizi çalışmaları ise oldukça azdır. Bu nedenle de bu araştırma akademik dünyaya kuramsal çerçeveye oturtulmuş bir Kur'an çeviri değerlendirmesi bırakmak adına önem taşımaktadır.

Nida'nın Kuramı

Çeviribilim alanına damgasını vuran çeviribilimcilerden biri olan Nida çalışmasında⁸ "Biçimsel Eşdeğerlik" ve Dinamik Eşdeğerlik" diye tanımladığı iki tür eşdeğerlikten söz etmektedir. Biçimsel Eşdeğerlik kaynak metnin normlarına sadık kalarak başka bir deyişle kelimesi kelimesine yapılmış çeviridir. Dinamik Eşdeğerlik ise kaynak metni erek kültüre yaklaştırarak, erek kültür okuyucusunda da kaynak metnin kendi okurlarında yarattığı aynı etkiyi yaratarak yapılan çeviridir.

Nida ve Taber çalışmalarında⁹ eşdeğerlikle ilgili konuları ve sorunları etraflıca ele almaktadır. Nida ile Taber eşdeğerlik ile alakalı hususlara değinmeden önce eski çeviri yöntemlerinden bahsetmekte ve eskiden kabul görmüş çeviri yönteminin, mesajın biçimine odaklanması olduğunu belirtmektedir. Ancak yeni yöntemle birlikte, mesajın biçiminden çok alıcının tepkisinin önem kazandığını vurgulamaktadırlar. Bu çeviribilimcilere göre bir çevirmenin belirlenmesi gereken, alıcının çevrilmiş olan metne verdiği tepkidir. Daha sonra ise

bu tepki, orijinal metnin okuyucusu tarafından verilen tepkiyle kıyaslanmalıdır.¹⁰ Dinamik Eşdeğerlik Kuramının temeli işte bu şekilde oluşturulmuştur.

Ayrıca Nida bu bağlamda çeviriyle ilgili en eski soru olan “bu doğru bir çeviri midir?” sorusuna “kimin için” diyerek farklı bir cevap vermektedir. Nida oluşturduğu bu yeni cevabı açıklarken metnin doğru anlaşılmasının çok önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu çeviribilimci konuyla ilgili şu satırları kaydetmektedir:

Başka bir deyişle, mesajı, ortalama bir okuyucunun büyük ihtimalle anlaması için çevirmeyi değil; bunun yerine herhangi bir kişinin o mesajı çok büyük bir ihtimalle yanlış anlamayacağını hedefleriz.¹¹

Nida bu sözleriyle çevrilmiş olan metnin yanlış anlaşılmasının, doğru anlaşılmasından çok daha önemli olduğunu ve hedeflenmesi gerekenin böyle bir yaklaşım sergilemek olduğunu dile getirmektedir. Nida ve Taber’in eserinde tartıştığı bir diğer husus ise bir dilde söylenebilen bir şeyin başka bir dilde de söylenebileceğidir. Nida bu konuyu, ortaya attığı Dinamik Eşdeğerlik kuramı bağlamında ele almaktadır.¹² Ona göre diller arasında bir çeviri söz konusu olduğunda potansiyel ve hakiki eşdeğerlik hususu en fazla tartışılan konudur. Nida bu noktayı izah ederken “kar” örneğini vermektedir. Karın hiç yağmadığı bir coğrafyanın toplumuna “kar gibi beyaz” ifadesinin nasıl çevrilebileceği üzerinde durmaktadır. Bu sorunun bir hayli karmaşık ve çeşitli cevapları olduğunu açıklamaktadır.

Bunun yanı sıra, Nida ve Taber’in (2003) söyledikleri ve bu araştırmanın da konusu ile doğrudan ilgili olan en önemli hususlardan biri çeviri sürecinin doğasıyla alakalı öne sürdükleridir. Nida¹³ genel anlamda, bir çevirmenin hedeflemesi gereken tutumun mesajın yeniden üretilmesi olduğunu savunmaktadır. Bu çeviribilimcilere göre yukarıda bahsedilen tutum hedeflenirken çevirmenin, birçok gramatik ve morfolojik ayarlamalar yapması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, bu çeviribilimciler bir çevirmenin asıl hedefinin kimlikten ziyade eşdeğerlik olduğunu belirtmektedir. Nida bu söylemiyle sadece metindeki anlatma biçiminin muhafaza edilmesinin değil, yeni üretilmiş olan mesajın erek okuyucuya göre yapılandırılmasının önemine dikkat çekmekte, ayrıca bazı durumlarda da ifadelerde köklü değişikliklere gidilmeye duyulan ihtiyaçtan bahsetmektedir. Ancak Nida ve Taber’in (2003) çalışmasında ortaya attığı en önemli olgu “en yakın doğal eşdeğerliktir.” Nida “en yakın” ifadesini kullanarak kaynak metne en sadık olan, “doğal” ifadesini kullanarak da erek okuyucuya yaklaştırılmış çeviri çözümüne işaret etmektedir. Nida ve Taber, ortaya attıkları bu olgudan bahsederken en iyi çevirinin özelliklerine de değinmekte ve iyi bir çevirinin çeviri kokmaması gerektiğini öne sürmektedirler. Onlara göre bir çevirmen İncil çevirisi yaparken kültür olgusuna çok dikkat etmelidir. Başka bir deyişle İncili, on sene önce yazılmış bir metin ha-

line büründürerek çevirmemelidir.¹⁴ Bu nedenle iyi bir İncil çevirisi "kültürel çeviri" değil "dilbilimsel çeviri" olmalıdır. Ancak bu çeviribilimci yukarıda bahsi geçen tutumun benimsenmesi gerektiğine değinirken çevrilmiş metnin gramatik ve stilistik biçiminde kesinlikle bir aykırılık olmaması gerektiğinin de altını çizmektedir.

Popovic'in Kuramı

Popovic çeviride "Değiş Kaydırma" kuramını ortaya attığı makalesinde¹⁵ çevirinin en temel hedefinin bir takım zihinsel ve estetik değerleri bir dilden öteki dile aktarmak olduğunu izah etmektedir. Bu aktarma süreci doğrudan doğruya yapılamaz ve bazı güçlükleri ve kayıpları da meydana getirir. Bu çeviribilimciye göre bu süreç esnasında verilen kayıplar bir sanat yapıtının gerçekten çevrilebilir olup olmadığı konusunda kafamızda kuşku yaratabilir. Ancak Popovic çeviri sürecinin neticesinin bazı durumlarda bunun tam tersi de olabileceğini, kayıp yerine kazanç da sağlayabileceğini savunmaktadır. Popovic'in savunduğu bir diğer husus da bu ihtimallerin çevirinin, yapısı gereği, bazı zihinsel ve estetik değerlerin kaydırılması sonucunu doğurabileceğini, bu kaydırmaların varlığının deneysel olarak kanıtlanabileceğini de öne sürmektedir.¹⁶

Bunlara ek olarak Popovic, uygulamada bu kaydırmaların kaynak metinle çeviri metnin arasında bulunan yapısal süreçteki ayrımlara indirgenebileceğini vurgulamaktadır. Her bir çeviri yöntemi farklı katmanlarda kaydırmaların mevcut olup olmamasıyla belirlenir. Bu çeviribilimciye göre kaynak metinde yeni gibi görünen ya da yeni gibi görünmesi gereken durumda bunu sağlamayan her şey bir kaydırma olarak addedilebilir.¹⁷ Popovic'in, kendi kuramını açıklarken altını çizdiği en önemli husus çeviri sürecinin metnin anlamsal özelliklerinde kaydırmalar gerektiriyor olabilmesi, çevirmenin kaynak metnin anlamsal çekiciliğini azaltmak istemesi olarak değil, tam aksine o çeviriyi yapan kişinin, kaynak metnin "norm"unu koruma kaygısı olarak anlaşılması gerektiğidir. Başka bir deyişle, çevirmenin kaydırmalara başvuruyor olması kaynak metnin anlamsal özünü aktarmaya çabalamasındandır.

Popovic'e göre yapılan bir çeviride kaynak metne sadık kalma isteği bir başlangıç noktasıdır. Bu isteğe uymuş olmak ya da hiç değilse uymak için çaba göstermek biçimsel gerekliliklerin belirginleşmesini sağlayacak bir temel oluşturur.¹⁸ Bu nedenle kaydırmalar, çevirmenin yapıtı değiştirmek istemesinden değil, ona mümkün olduğunca bağlı kalarak onu yeniden şekillendirmesi ve bir bütün olarak ele almaya çalışmasındandır.

Değişik dönemlerdeki çeviri görüş ve yöntemleri incelendiğinde bir dönemdeki çeviri uygulamasında estetik niteliğin, öncelikle çeviri normunun kayna-

ıyla belirlendiği görülmektedir. İki tür norm arasında kutuplar arası gerilim de vardır; bunlardan birincisi kaynak metinden diğeri ise ideal çeviriden yola çıkmaktadır. Norm diye adlandırılan olgu yerleşmiş biçimsel kullanımların ve yerel edebiyat törelerinin sonucunda meydana gelmektedir. Birinci tür norm edebiyat tarihinde yazarın özgünlüğünün ve detaylarda bile kaynak metne bağlılığın vurgulandığı dönemlerde ağır basmıştır. İkinci tür norm ise çevirmenden, yazarın başarısına denk bir başarıyı hedeflemesini, giderek kendi yolunda onu aşmasını beklemektedir.¹⁹ Çevirmenin bu norm bağlamında izlediği ilke, her düzeyde kaynak metne bağlılıkla birlikte detayların oldukça özgür ve rahat bir biçimde ele alınmasıdır.

Popovic'in özetle vurguladığı en temel nokta, önem ve tutarlılık arz eden her bir çeviri görüşünün belli başlı belirtisinin deyiş kaydırma yoluyla ortaya konmasıdır. Bu çeviribilimci işte bu nedenle kural olarak çeviride, özdeşlik ve farklılık sorununun tam olarak çözülemeyeceğinden ötürü her zaman belli bazı değişikliklerin bekleneceğini öne sürmektedir. Ancak ona göre özdeşlik de bu ilişkiyi niteleyen tek özellik değildir. Bunun sebebi de üretici bir edim olan çevirinin tekrarlanmasının olanaksızlığından kaynaklanmaktadır.

Newmark'ın Kuramı

Newmark (1981) çalışmasında Nida'nın kuramını baz alarak "Semantik Çeviri" ile "İletişimsel Çeviri" olarak adlandırdığı iki çeşit çeviri ortaya atmaktadır. Bu çeviribilimcinin "Semantik Çeviri" terimini ortaya atarak kastettiği Nida'nın "Biçimsel Eşdeğerlik" kuramına benzer bir şekilde kelime kelimesine yapılan çeviri türüdür, "İletişimsel Çeviri" terimiyle kastettiği de Nida'nın "Dinamik Eşdeğerlik" kuramını anımsatır bir biçimde erek metni okuyucuya yaklaştırarak yapılmış çeviri çeşididir. Newmark'ın bu kuramı Nida'nın "Biçimsel Eşdeğerlik" ve "Dinamik Eşdeğerlik" kuramlarıyla bir hayli benzerlik göstermektedir ancak Newmark kendi kuramını Nida'dan bir takım özellikler doğrultusunda ayırmaktadır. Newmark'ın Nida'dan ayrıldığı en temel noktalardan biri, Nida'nın aksine çeviride eşdeğerlik başarısını hayalperestlik olarak nitelendirip bu nedenle de sadık çeviriler tartışmasının çeviri kuramları ve uygulaması bağlamında sürüp gidecek olan konu olarak değerlendirmesidir.²⁰

Ancak Newmark'ın²¹, ortaya attığı bu iki kuramı Nida'dan ayırdığı en önemli husus eğer çevrilecek olan metin erek dilin zamanı ve mekanı dışındaysa o zaman tam anlamıyla bir çevirinin gerçekleşemeyeceği vurgusudur. Newmark bahsi geçen eserinde bu duruma örnek olarak Homeros'un modern İngilizceye çevirisini vermektedir. Hiçbir çevirmenin, metnin Antik Yunan çağında yaşamış, orijinal dili bilen insanlarda yarattığı aynı etkiyi bu zamandaki erek okuyucuya yaratamayacağını ifade etmektedir. Ama bu

önemli sayılabilecek farklara rağmen Newmark'ın ortaya attığı bu iki kuram çeviribilim dünyasında Nida'nın kuramlarına kıyasla çok daha az ilgi odağı ve tartışma konusu olmuştur. Munday eserinde bu gerçeği dile getirmektedir.²²

Toury'nin Normlar Kuramı

Toury, eşdeğerlik konusunu çeviri normları bağlamı içinde ele almaktadır.²³ Ona göre eğer bir çeviri kaynak kültürün normlarına yakınsa bu, "yeterli" bir çeviridir. Ama eğer yapılmış bir çeviri erek kültürün normlarına yakınsa o zaman "kabul edilebilir" bir çeviridir. "Yeterli" bir çeviri yapmak hedefleniyorsa çeviri kaynak dilin ve kültürün normlarına tabi olmuş demektir. Bu da erek kültürün norm dizgelerinde bir takım uyumsuzluklar meydana getirebilmektedir. Ama "Kabul Edilebilir" bir çeviri hedefleniyorsa o zaman erek kültürün norm dizgeleri geçerlilik kazanır. Bu durumda, kaynak metinden bazı kaymalar mutlaka olacaktır. Öyleyse kaynak metnin normlarına olan uyum, çevirinin kaynak metne olan bağlılığı konusundaki yeterliliği belirleyen erek kültürün normlarına göre yapılan çeviri de kabul edilebilirliği belirlemektedir. Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere Toury, eşdeğerliliği saptama çabasını kaynak kültür ile erek kültürün normları bağlamında sürdürmektedir.

Norm kelimesi terminolojik anlamıyla belirli bir zamanda kişiler tarafından benimsenmiş tutumlar olarak ifade edilmektedir. Toury normlar kavramını çok detaylı ve sistematik bir şekilde çeviribilim dünyasına sokan ilk çeviribilimci olsa da ondan önce birçok çeviribilimci bu kavramı kullanmıştır. Toury (2012) çalışmasında başta James Holmes olmak üzere birçok çeviribilimcinin, şayet isteselerdi kendisinden önce "normlar" diye bir kuramı ortaya atabileceklerini dile getirmiştir.

Venuti'nin Kuramı

Venuti çalışmasında "Yerleştirme ve "Yerelleştirme" adı altında iki tür çeviri yönteminden bahsetmektedir.²⁴ Venuti bu iki terimin tanımı olarak Alman teolog ve felsefeci Friedrich Schleiermacher'ın 1813'te vermiş olduğu bir dersinde yaptığı tanımı kayda geçirmektedir. Schleiermacher dersinde Yerleştirme yöntemini, okuyucuyu mümkün olduğunca yazara yaklaştırarak yazarı huzur içinde bırakmak, Yerelleştirme yöntemini ise yazarı mümkün olduğunca okuyucuya yaklaştırarak okuyucuyu huzur içinde bırakmak olarak tanımlamaktadır.²⁵

Venuti'nin, önceki sayfalarda kuramları açıklanan çeviribilimcilerden en önemli farkı çeviride Yerleştirme yönteminin kullanılmasını destekliyor olmasıdır. Venuti uzun seneler boyunca Anglosakson ve Amerikan çeviri eko-

lünde meşruiyet kazanmış çeviri yönteminin akıcı bir şekilde yapılan, her türlü biçimsel ve dilbilimsel olağanüstülükten kaçınılan ve böylece en saydam çeviri, olduğunu dile getirmektedir. Kendisi ise bunun aksini iddia etmektedir. Ona göre çeviri yabancı bir metnin dilbilimsel ve kültürel farklılıklarının, çevrilmiş olan dilin okuyucusunun anlayacağı şekilde zorla değiştirilmesidir.²⁶ Bu süreç esnasında da bu değişikliklerin tamamen ortadan kaldırılamayacağını savunmaktadır. Bir çeviri yapılırken hedeflenmesi gereken husus, bahsi geçen bu kültürel ve dilbilimsel farklılıkların belirtilmesi, böylelikle de Yerleştirme değerlerine karşı direnç gösteren bir erek metin oluşturulmasıdır.²⁷ Zira bunun zıddı gerçekleştirildiğinde erek dilin hegemonyasının altına girildiğini ifade etmekte, böylece etnosentrik şiddet adı verilen bir kavramın meydana geldiğini dile getirmektedir. Bu nedenle de Yerleştirme yönteminin etnosentrizm'e, ırkçılığa, kültürel narsizme ve emperyalizme bir tür direniş olabileceğini savunmaktadır.²⁸

Venuti kitabında öne sürdüğü bu tartışma bağlamında Nida'nın kuramına da eleştiri getirmektedir. Venuti, Nida'nın "Dinamik Eşdeğerlik" diyerek kastettiği olgunun, ifadenin doğallığını tamamlamak üzere yapılan bir çaba olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca Venuti, Nida'nın bahsettiği akıcılığın, "Yerleştirmenin" bir ürünü olduğunu izah etmektedir. Bunun yanı sıra Venuti, Nida'nın (2003), "Bir çevirmen, insanların orijinal mesaja olan alakayı net bir biçimde görebilmeleri amacıyla dilbilimsel ve kültürel farklılıkların perdelerini kaldıran kimse olmalıdır" sözünü de eleştirmektedir. Ona göre Nida bu söylemiyle her kültürü İngilizce saydamlığı hegemonyası altına almayı empoze ederek metinler ve çevirileri arasında temel bir kopukluk oluşturmaktadır. Buna ek olarak Venuti, Nida'nın Dinamik Eşdeğerlik kuramının her çeviride var olan etnosentrik şiddet meselesini hiç dikkate almadığını öne sürmektedir. Venuti'ye göre Nida'nın akıcılıkla doğrudan bağlantı kurduğu Dinamik Eşdeğerlik mümkün değildir.

Ancak Venuti²⁹ çalışmasında kendi Yerleştirme kuramını savunurken her şeye rağmen akıcılığın tam anlamıyla terk edilmemesi, ancak yenilikçi yollarla yeniden oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre Yerleştirme yöntemini benimseyen bir çevirmen bu tutumuyla çevirinin rahat okunabilirliğine gölge düşürmemeli aksine yeni okunabilirlik şartları oluşturmalıdır. Zira Venuti zaten bir çevirinin akıcı olup olmadığını belirlenmesinin zamana göre değişkenlik gösterdiğini iddia etmektedir. Örneğin 18. yüzyılda yaşamış bir okuyucunun rahat okunabilir bulduğu bir metni günümüzde yaşayan bir okuyucu bulamayabilmektedir. Bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Venuti, akıcılık yöntemini keskin bir dille eleştirmesine rağmen yine de çevirinin bir anlamda akıcı olması gerektiği gerçeğini itiraf etmekten kaçmamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "El" ve "Yüz" Kelimelerinin Yer Aldığı Deyimlerin Çevirileri

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla Diyanet Vakfı,³⁰ Bayraktar Bayraklı³¹ ve Elmalılı Hamdi Yazır³² meallerindeki beden organlarının deyimsel kullanımlarının çevirileri analiz edilecektir. Sıralamanın bu şekilde olmasının en temel sebebi aynı doğrultudaki kuramlarla açıklanabilen çevirilerle farklı olanları açık bir biçimde ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra her mealin çevirisi "el" ve "yüz" olmak üzere iki ayrı grup olarak incelenecektir.

"El" Kelimesinin Yer Aldığı Deyimler

Aşağıda, "el" kelimesinin geçtiği ayetler yukarıda bahsedilen meallere göre ele alınacaktır. Ayetlerin, her bir mealci tarafından yapılmış çevirileri sırayla verilip birbirleriyle kıyaslanacaktır. Kur'an-ı Kerim'de "el" kelimesinin "Allah'ın eli" şeklinde belirtili isim tamlaması olarak kullanıldığı birkaç ayet vardır.

3/Alı İmran/73:

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَن يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ أَوْ
يَحْجُوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Diyanet Vakfı Meali:

Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın. “ (Resulüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine (onlar, kendi aralarında şöyle dediler:) “Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın).” De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.

Bu ayette geçen *Biyedillah* ifadesinin semantik anlamı “Allah'ın eliyle'dir” ancak Kur'an, bazı yerlerde “ile” anlamına gelen *bi* harf-i cer'ini edebi ifade yanında, Türkçede “de” eki anlamına gelen *fi* şeklinde de kullanmaktadır. Diyanet Vakfı da, bu ayeti “Allah'ın eliyle” değil Allah'ın elinde” şeklinde çevirmiştir. Bu kullanım Hadid 29'da da mevcuttur.

Ayrıca bu ifadedeki “el” sözcüğünün semantik anlamında bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak, ayetten de anlaşılacağı üzere “el” ifadesi mecaz anlamda kullanılarak benzetme yapılmıştır. Başka bir deyişle bu ayet, “Allah'ın eli” ifadesiyle müteşabih ayetler sınıfına girmektedir. Diyanet Vakfı (1993), bu ayetin mealini verirken semantik anlamı olduğu gibi korumuş, herhangi bir Deyiş Kaydırmaya başvurmamış, kaynak metnin normlarına bağlı kalma-

yı tercih etmiştir. Bu nedenle de, Yeterli bir çeviri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, bu ayetin çevirisi yapılırken Yerleştirme metodunun kullanıldığı da söylenebilir. Ali İmran Suresinin 73. ayetinin Bayraklı tarafından çevirisi ise şöyledir:

Bayraktar Meali:

“Sizin dininize uymayan hiç kimseye inanmayınız” dediler. De ki: “Doğru yol, Allah’ın yoludur. Birine size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda deliller getireceklerinden dolayı mı böyle söylüyorsunuz?” De ki: “Lütuf Allah’ın kudretindedir, onu dilediğine verir. Allah’ın lütfu geniştir. O her şeyi bilendir.”

Bayraktar Bayraklı’nın (2007) mealinde “Allah’ın eli” ifadesinin çevirisi kuramlar bağlamında Diyanet Vakfı’nın yapmış olduğu çeviri biçiminden oldukça farklıdır. Ali İmran Suresi’nin bu ayetini Bayraklı, çevirirken Diyanet Vakfı’nın çevirisinde yer alan kuramlardan farklı kuramları kullanmıştır. Öncelikle Bayraklı, semantik anlamı “el” olan bu ifadenin semantiğini değiştirerek “kudret” kelimesini tercih etmiştir yaptığı bu çeviri de, Kabul Edilebilir bir çeviriye örnektir. Buna ek olarak, bu çeviri, Değiş Kaydırmanın da güzel bir örneğidir. Ayrıca bu çeviride, Diyanetin yaptığı çevirinin tam aksine Dinamik Eşdeğerlik sağlanarak kaynak metin okuyucusunda bırakılan etkinin aynısı erek dilin okuyucusunda da bırakılmaya çalışılmıştır.

Elmalılı Meali:

Ve kendi dininize tabi’ olanlardan başkasına eman vermeyin. De ki: Her halde hidayet Allah hidayeti, size verilen gibisi birine veriliyor veya rabbınızın huzurunda size galebe edecekler diye mi bu? De ki: Doğrusu fazıl Allahın elindedir, onu dilediğine verir, ve Allah vâsi’dir, alîmdir.

Bu çalışmada, Elmalılı (2014) mealinin değerlendirilmesinde Elmalılı’nın sadeleştirilmiş meali değil, orijinal meali esas alınmıştır. Bunun en temel nedeni de çevirmenlerin, sadeleştirme adı altında Elmalılı’nın ifadelerini tahrif etmiş olmasıdır. Güler, Elmalılı mealinin sadeleştirilmesi yapılırken “resul” ve “nebi” kelimeleri arasındaki anlam farkının dikkate alınmadığını ve yanlış çeviriler ortaya konduğunu dile getirmiştir.³³

İlgili ifadenin çevirisinin analizinden önce Elmalılı’nın yapmış olduğu mealin geneline bakıldığında, çok fazla Osmanlıca kelime kullanmış olması bakımından diğer mealcilerden ayrıldığı açık bir biçimde görülmektedir. Bu ayeteki deyimsel anlamda kullanılmış beden organı çevirisinde ise Biçimsel Eşdeğerliği sağlayarak Yeterli bir çeviri ortaya koyduğu ve hiçbir Değiş Kaydırma başvurmadığı anlaşılmaktadır. Elmalılı, ortaya koymuş olduğu bu çeviri çözümü ile kuramlar bağlamında Bayraklı’yla ters düşmektedir. Zira

Bayraklı, metni okuyucuya yaklaştırmayı amaçlarken Elmalılı okuyucuyu metne yaklaştırmayı hedeflemiştir. Böylelikle Elmalılı Yerlileştirme metoduna örnek oluşturmuştur.

5/Maide/64:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ
كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمْ
الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Diyanet Vakfı Meali:

Yahudiler, Allah'ın eli bağıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

Ali İmran 73'te olduğu gibi bu ayette de "Allah'ın eli" ifadesi gerçek anlamıyla değil mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Diyanet Vakfı yine bu ayetin mealini verirken yukarıdaki ayetin mealinde olduğu gibi bir Deyiş Kaydırmaya başvurmamış Biçimsel Eşdeğerliği sağlamıştır.

Ancak bu ayetin mealinde Ali İmran Suresi'ndeki ayetten farklı bir husus vardır. Mealdeki "Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir" cümlesinde "eller" kelimesi çoğul olarak kullanılmıştır. Oysa ayette *Yedâhu* ifadesi yer almaktadır bu da "eller" değil "iki el" anlamına gelmektedir. Zira Arapçada çoğulluk üçle başlamaktadır. Arap dilinde iki tane nesne çoğul değil ikil kabul edilmektedir. Bu yüzden "Allah'ın iki eli açıktır," şeklinde de çeviri yapmanın yanlış olduğu söylenemez, ama Türkçe birden fazla olan tüm nesnelere çoğul olarak addedildiği için orijinal Arapça ifadedeki iki el kavramını Türk diline "eller" olarak geçirmek çevirinin erek dilin normlarına tabi olması demektir. Bu da Toury'nin söylemiyle Kabul Edilebilir bir çeviri çözümü olduğu anlamına gelmektedir. Bu konuyla ilintili olarak Baker, çevirmenin, metni anladıktan sonra metnin kendi doğruları bağlamında kabul edilebilir bir erek metin oluşturma görevini üstlenmesi gerektiğini ve erek metindeki ifade biçimlerinin ve gramatik dizilimin erek dil normlarına uygun olması gerektiğini belirtmektedir.³⁴

Baker bu sözleriyle Kabul Edilebilir bir çeviri için çabalamanın doğru bir yaklaşım olduğunu dile getirmektedir. Diyanet Vakfı'nın yaptığı bu çeviri de, bu anlamda Baker'ın sözleriyle desteklenmektedir. Ancak Diyanet Vakfı'nın çevirisi Venuti açısından değerlendirildiğindeyse, Venuti (1995) aynak metnin kültürel ve gramatik farklılıklarının erek metne de yansıtılması gerektiğini savunduğundan, Baker'ın aksine, böyle bir çeviriye karşı çıkmaktadır.

Bayraklı Meali:

Yahudiler, “Allah'ın eli bağıdır/cimridir” dediler. Hay, dedikleri yünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır/cömerttir, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

Bayraklı bu ayette, yukarıda bahsedilen ayetin çevirisinde izlediği yoldan başka bir yol izleyerek birbiriyle tutarsız çeviriler ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim'de çok üstün bir edebiyat mevcut olsa da Kur'an çevirisi tam anlamıyla edebiyat çevirisi olmadığından bu tür deyimsel anlamda kullanılmış ifadelerin çevirilerinde tutarlılık çok önemli bir yere sahiptir. Bu konuyla ilgili Baker çalışmasında³⁵ *Zapatistas* adındaki bir eserin çevirmenleri tarafından yazılan önsöze yer vermektedir. Bu önsözde İspanyol çevirmenlerin ısrarla vurguladıkları en önemli noktalardan bazıları, hem orijinaline sadık, hem de İngiliz okuyucular tarafından rahat anlaşılacak bir çeviri ortaya çıkarmak için çabalamış oldukları ve farklı yerlerde geçen aynı kelimeleri her seferinde aynı şekilde çevirdikleri gerçeğidir. Buna ek olarak, kelimelerin birbirine tutarlı bir biçimde çevrilmesine büyük önem vermelerinden ötürü daha önce başka çevirmenler tarafından çevrilen sözcükleri de detaylı bir biçimde kontrol etmişlerdir.

Yapılan bu çeviri çözümüyle Bayraklı, Diyanet Vakfı'yla aynı “norm”un örneğini sergileyerek Biçimsel Eşdeğerliği sağlamış ve Yerleştirme metodunu kullanmıştır. Ayrıca yine Diyanet Vakfı'nın çevirisinde olduğu gibi Deyiş Kaydırmaya bu kez başvurmamış ve Yeterli bir çeviri ortaya çıkarmıştır. Newmark da³⁶ bu çeviri biçimini destekler şekilde, bir metnin çevirisi yapılırken tümüyle çevrilmesi, işlevsel olarak yeniden uyarlanma çabası içine girilmemesi gerektiğinin altını çizerek Biçimsel Eşdeğerliği sağlamanın önemini vurgulamıştır.

Çevirinin diğer bir kısmına bakıldığında ise Bayraklı'nın, analiz bölümünün ilk sayfalarında bahsedilen çoğulluk, “ikil” gramer kuralı içine giren “Allah'ın iki eli” ifadesini “Allah'ın elleri” olarak çevirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Yaptığı bu çeviriyle Bayraklı, yine Diyanet Vakfı'yla aynı norm'a örnek oluşturmuş ve Yerleştirme metodunu kullanmıştır.

Elmalılı Meali:

Bir de Yehudîler «Allahın eli bağı» dediler ve dedikleriyle elleri bağlandı ve mel'un oldular, hayır onun iki eli de açık dilediği gibi bahşediyor, celâlim hakkı için sana rabbından indirilen onlardan bir çoğunun tuğyanını ve küfrünü arttıracaktır, maamafih biz onların arasına kıyamete kadar sürecek buğz ve adavet bıraktık, her ne zaman harb için bir yangın tutuşturduklarsa Allah onu söndürdü, hep yer yüzünde fesad için koşarlar, Allah ise müfsidleri sevmez.

Elmalılı, Maide Suresi'nin ilgili ayetindeki beden organ çevirisinde de Ali İmran Suresi'nde yaptığı çeviriyle bir tutarsızlık sergilememektedir. İfadenin semantik anlamını hiçbir şekilde değiştirmeden bir çeviri çözümü ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Elmalılı, Arapça gramerinde var olan "iki" kuralını çeviriye yansıtmayı da tercih etmiştir. Bu nedenle burada hiçbir Değiş Kaydırma'dan söz edilemez. Elmalılı'nın, isim tamlaması olarak geçen "el" kelimesinin çevirilerine bakıldığında hiçbir tutarsızlık sergilemediği ve tam anlamıyla Biçimsel Eşdeğerliği esas alarak Yeterli bir çeviri ortaya koyduğu görülmektedir. Çevirmenin, semantik manası "el" olan deyimsel anlamda kullanılmış kelimelerin çevirilerine bakıldığında hiçbir şekilde birbirine tutarsız bir çeviri ortaya koymadığı görülmesine karşın, ileriki sayfalarda değinileceği üzere, "el" kelimesinin kalıp olarak geçtiği ayetlerin çevirilerinde bazı tutarsızlıklar sergilediği gözlemlenmiştir.

48/Fetih/10:

إِنَّ الدِّينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسِيئَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا

Diyanet Vakfı Meali:

Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

Diyanet Vakfı yine bu ayette de Maide 64'teki aynı yaklaşımı sergilemiş ve Dinamik Eşdeğerlik yerine Biçimsel Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri ortaya koymuştur. Buna ek olarak, bu çeviri biçimi Newmark'ın Semantik Çeviri adını verdiği çeviri türüne de bir örnektir.

Bayraklı Meali:

Sana bağlılıklarını bildirenler aslında Allah'a bağlılıklarını bildirmektedirler. Allah'ın kudreti, onların kudretleri üzerindedir. O halde, kim ahdini bozarsa kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir ödül verecektir.

Bayraklı bu ayeti çevirirken Ali İmran 73'te yaptığı çeviri çözümüne geri dönmüştür. Böylece Maide 64'teki kendi yaptığı çeviri çözümü sınırları içine giren normlara da, Diyanet Vakfı'nın çevirisine örnek teşkil eden normlara da taban tabana zıt bir çeviri ortaya koymuştur. Burada "el" kelimesinin semantiğini değiştirerek "kudret" kelimesini yeğlemiştir. Bu çeviri "Kabul Edilebilir" bir çeviri örneğidir. Bayraklı'nın böyle bir çeviri ortaya koymasındaki en temel amacın, okuyucu tarafından daha rahat anlaşılma kaygısı olduğu ileri sürülebilir zira bu şekilde, ayetteki müteşabih ifade kaybolmakta, bunun yerine insanları daha az düşündürecek bir ifade tercih edilmektedir. Fetih Suresi'nin 10. ayetinin çevirisinde Elmalılı da, "el" kelimesinin semantiğini değiştirmemiş, Diyanet Vakfı'yla aynı yaklaşımı sergileyerek Biçimsel Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri yapmıştır.

Bu ayetlerin yanı sıra Kur'an'da bir de semantik anlamı "el" olmayan ancak yine deyimsel anlamda kullanılmış beden organı içeren ayetler de mevcuttur. Bunun örneklerinden biri Kur'an'da on dört yerde geçen **مَا مَلَكَتْ أَيْمَانَهُمْ** "Sağ ellerinin sahip oldukları" ifadesidir. Bu ifadenin yer aldığı en çarpıcı ayetlerden biri de Muminun Suresindedir.

23/Muminun/5-6:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ

Diyanet Vakfı Meali:

Ve onlar ki, iffetlerini korurlar; Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir.

Mearic Suresi 30. ayette de tekrar edilen bu ifadede semantik anlamı "el" olan bir kelime yoktur. "Sağ elleri" ifadesi sadece "sağ" kelimesiyle kayda geçirilmiştir. Bu da Kur'an'ın, belagatlı söz söyleme sanatlarını kullanmasından ötürüdür. Belagat, en az kelime sayısı harcanarak meydana gelmiş en geniş mana anlamına gelmektedir, başka bir deyişle az lafla çok şey ifade etmektir. Kur'an bu sanatı mucizevi bir şekilde kullanmasından dolayıdır ki, "el" kelimesini düşürerek bile sonuca gitmektedir. "Sağ ellerinin sahip oldukları" kalıbından hariç de Kur'an'da el kelimesi kullanılmadan "sağ el" anlamına gelen ifadeler mevcuttur. Buna örnek olarak Hakka Suresi'nin 45. ayeti ile Zümer'in 67. ayeti verilebilir. Ancak Diyanet Vakfı, Muminun Suresi'nin bu ayetini çevirirken bu kalıbı, belagat anlamıyla değil parantez açıp "cariye" sözcüğüyle yorumlamıştır. Diyanet Vakfı'nın bu çevirisinde metin, okuyucuya götürüldüğünden, Yerelleştirme yapıldığı söylenebilir.

Diyanet Vakfı'nın yaptığı, Muminun 6'nın çevirisine ilgili önemli bir husus daha vardır. Bu husus da ayette geçen "ya da" anlamına gelen **أَوْ** kelimesidir.

Bu ayetten Kur'an'ın, ya sadece eşlere ya da sadece "sağ ellerin sahip olduklarına" müsaade verdiği açıkça anlaşılmaktadır. Diyanet Vakfı ise "ya da" kelimesinin yerine "ve" kelimesini seçerek çeviri yaptığından çok ciddi bir soruna yol açmaktadır. Bu sebeple de yapılan bu çeviriyi somut bir hata olarak değerlendirmek yanlış değildir. "Sağ ellerin sahip olduklarıyla" ilgili Diyanet Vakfı bütün ayetlerde hemen hemen aynı çeviriyi yaptığından ötürü Diyanet Vakfı'nın "Sağ ellerin sahip oldukları" kalıbının çevirisiyle ilgili daha fazla analiz yapılmayacaktır. Ancak bu kalıbı çeşitli ayetlerde birbirinden çok farklı çevirdiği saptanan mealcilerin çevirileri daha detaylı incelenecektir.

Bayraklı Meali:

Ancak eşleri ve ellerinin altında sahip oldukları hariç. Bunlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar.

Bu ayetin çevirisinde Bayraklı, Diyanet Vakfı'ndan farklı bir yol izleyerek "cariye" kelimesini kullanmayarak bir çeviri ortaya koymayı tercih etmiştir. Birebir çevirisi "sağ ellerinin sahip oldukları" olan ifadeyi "ellerinin altında sahip oldukları" şeklinde çevirerek metinde olmayan bir "altında" kelimesi eklemiştir. Burada "sağ" kelimesini kullanmadan sadece "el" diyerek çeviriyi kayda geçirmesi ilginç bir tercihtir zira belirtildiği üzere ayetin orijinalinde "el" kelimesi değil, sadece "sağ" kelimesi mevcuttur. Bayraklı'nın bu çevirisi Diyanet Vakfı'nın mealiyle kıyaslandığında Bayraklı'nın nispeten daha Yeterli bir çeviri ortaya çıkardığı söylenebilir. Bunun en temel nedeni de Bayraklı'nın, bu ayette, Diyanet Vakfı'nın yaptığı gibi parantez içinde "cariye" gibi bir sözcüğü ekleyip anlam değişmesine yol açmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak Bayraklı da Diyanet Vakfı'nın yaptığı hatayı tekrarlamakta; "ya da" şeklinde çevrilmesi çok büyük önem arz eden ifadeyi "ve" olarak tercüme etmektedir. Önceki sayfalarda da belirtildiği üzere, bu iki ifade arasında derin bir anlam farkı olduğundan, ve çıkan hükmün dışında yanlış bir hükmün çıkmasına yol açabileceğinden bu, somut bir çeviri hatası olarak addedilebilir.

Elmalılı Meali:

Ancak zevcelerine ve kendilerinin milki olan cariyelerine karşı müstesnâ, çünkü bunlar levm olunmazlar.

Bu ayette Elmalılı, metni okuyucuya götürme çabasına girerek Yerelleştirme metodunu kullanmıştır. Böylelikle de birçok Değiş Kaydırma'ya başvurmuştur. Yaptığı Değiş Kaydırma'nın en büyük örneği ayetteki mecazi anlam taşıyan kalıbı "cariye" olarak çevirmesidir. Böyle yaparak Elmalılı, Diyanet Vakfı'nın aksine, parantez açmaması nedeniyle Kur'an'da olmayan, yer ve zamanla sınırlandırılmış bir ifadeyi Kur'an'a dahil etmektedir. Bunun yanı sıra, çevirmen, mecaz anlam itibarıyla "el" anlamına gelen kelimeyi çıkarmayı ter-

cih etmiştir. Bu nedenle de, kalıbın çevirisini tam olarak erek metne yansıtamamıştır. Ancak bu ayette çevirmenin, somut yanlışlık olarak addedilebilecek bir çeviri çözümü “ya da” yerine “ve” sözcüğünü kullanmasıdır. Elmalı bu çevirisiyle Diyanet Vakfı’nın ve Bayraklı’nın yapmış olduğu aynı hataya düşmektedir. Ayrıca, Muminun Suresindeki ayetin birebir aynısı olan Mearic Suresi 30. ayetteki kalıbı da “milki yeminlerine” şeklinde çevirerek Muminun Suresi’ndeki çeviriden çok farklı bir çeviri ortaya koymaktadır.

Kur’an’da “el” organının deyimsel anlamda ve eşdizimsel özellikte kullanıldığı bir başka kalıp ise “بين يديه” *Beyne yedeybi*’dir. (Bakara 97, Ali İmran 3, Maide 46, En’am 92, Yunus 37) Ancak bu ifadenin çevirisi istisnasız bütün mealciler tarafından “önünde” olarak aynı şekilde çevrildiğinden ötürü bu araştırmada analiz edilmeyecektir.

“Yüz” Kelimesinin Yer Aldığı Ayetler

“El” kelimesi gibi Kur’an’da “yüz” kelimesinin de, hem belirtili isim tamlaması hem de tamlamasız olarak deyimsel anlamda kullanıldığı ayetler mevcuttur. “Yüz” beden organının isim tamlaması olarak kullanıldığı ayetlerden bazıları Bakara Suresindedir.

2/Bakara/115:

وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Diyanet Vakfı Meali:

Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.

Bu ayetteki “yüz” ifadesinin semantik anlamı da “yüz” olmasına rağmen gerçek anlamda Allah’ın yüzü olmadığından bu ayetteki kullanım mecazidir ve deyimseledir. Bu nedenledir ki, Diyanet Vakfı, “Allah’ın yüzü” ifadesini olduğu gibi koruyarak, bu ifadenin semantik anlamını bire bir yansıtan bir çeviri çözümü bulmuş olmasına rağmen parantez içinde “zâtı” sözcüğünü eklemeyi tercih etmiştir. Bu tercihle hem Biçimsel Eşdeğerlik sağlanmış hem de parantez içinde anlamın Dinamik Eşdeğerliğe örnek oluşturan biçimi verilmiştir. Bu ayet bağlamında belagatı muhafaza etmek adına ikisinden birini tercih etmek daha isabetli olabilirdi. Zira bu ayette, diğer birçok ayetin aksine, bir kelimenin birkaç anlam içermesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle Diyanet Vakfı parantez yerleştirerek öznel yorumunu ayetin içine katmaktadır. Bu yaklaşım da, Kur’an’ın ruhuna çok uygun düşmemektedir.

Bayraklı Meali:

Doğu da batı da Allah'a aittir. Nereye dönerseniz Allah'ın varlığı oradadır. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çepeçevre kuşatan ve her şeyi bilendir.

Bu ayetin mealinde de Bayraklı, "el" ifadesinin mecazi kullanımlarının çevirilerinde örnek oluşturduğu aynı norma örnek teşkil eden çeviri yaklaşımını benimsemektedir. Diyanet Vakfı'nın aksine Bayraklı bu ayetteki "Allah'ın yüzü" ifadesinin meali olarak "Allah'ın varlığı" ifadesini tercih etmiştir. Bu tercihle yine "el" kelimesinin çevirilerinde olduğu gibi anlamın semantiği değiştirilerek Deyiş Kaydırma'ya başvurulmuştur. Ayrıca İletişimsel Çeviri örneği meydana gelmiştir. Bayraklı tarafından yapılan bu çeviri Diyanet Vakfı'nın çevirisiyle kıyaslandığında kuramlar bağlamında ikisinin farklı yaklaşımlar benimsediği görülmektedir. Ancak Bayraklı, bu ayette yer alan ifadedeki deyimsel anlamı, Rahman 27'deki anlamla aynı olan ifadeden daha değişik bir biçimde çevirmeyi tercih etmiştir. Rahman 27'deki "Rabbinin yüzü" ifadesi için Bayraklı "Rabbinin zatı" ifadesini koyarak mecaz anlam bakımından aynı olan bu iki ifadeyi birbirinden farklı bir biçimde çevirmiştir. "El" ifadesinin çevirilerinde sergilediği tutarsızlığı tekrarlamıştır.

Elmalılı Meali:

Maamafih, meşrik de Allah'ın mağrib de, nereye yönelseniz orada Allaha durulacak cihet var, şüphe yok ki Allah vasi'dir alımdır.

"Allah'ın yüzü" ifadesini içeren ayetlerin Elmalılı tarafından çevirilerine bakıldığında daha önce analiz edilen mealcilerden daha farklı çeviriler de ortaya koyduğu görülmektedir.

Elmalılı bu ayetteki ifadeyi çevirirken isim tamlaması olan yapıyı değiştirmiştir. Ayrıca çevirmenin sunduğu bu çeviri biçimi önceki sayfalarda analiz edilen çevirilerin hiçbirinde mevcut değildir. Elmalılı, kaynak metindeki orijinal kelimenin, aynıysa olmasa da yine Arapça bir karşılığını (cihet) erek metne direkt olarak aktarmıştır. Bu durum Elmalılı'nın, Osmanlıca kelimeleri bir hayli fazla kullanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak çevirmen, mecaz anlam itibarıyla bu ayetteki isim tamlamasıyla aynı anlamda kullanılan, Rahman Suresi'nin 27. ayetindeki ifadenin çevirisinde ise "yüz" ifadesini aynen koruyarak Biçimsel Eşdeğerliği sağlamıştır.

"Allah'ın yüzü" ifadesinin bahsedilen ayetlerden deyimsel anlam itibarıyla farklı olduğu, diğer bir ayet ise yine Bakara Suresi'nde yer almaktadır.

2/Bakara/272:

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا
تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ الْيَتِيمَ وَأَنْتُمْ لَا تظَلَمُونَ

Diyanet Vakfı Meali:

(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lakin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Bakara Suresi'nin bu ayetiyle 115. ayeti incelendiğinde semantik anlamlarında bir değişiklik olmamasına rağmen 272'de yer alan "Allah'ın yüzü" ifadesindeki deyimsellik 115'teki deyimsellikten anlam bağlamında biraz daha farklı olduğu görülmektedir. Zira 272'deki "Allah'ın yüzü" ifadesiyle vurgulanan, Allah'ın her yerde mevcut olduğudur. Benzer anlamdaki deyimsel ifadenin Kur'an'da yer alan başka örnekleri ise Rahman 27'de ve Kasas 88'dedir. Bu yüzdendir ki, Diyanet Vakfı bu ayetleri çevirirken "Allah'ın yüzü" ifadesini aynen muhafaza etmekle beraber Rahman 27'deki ifadenin çevirisi olarak yine "yüz" kelimesiyle eş anlamlı olan "zat" sözcüğünü yeğlemiştir. Ancak bu ayette Allah'ın hoşnutluğundan bahsedilmektedir. Bu nedenle de Diyanet Vakfı bu ayette semantik anlamı "yüz" olan ifadeyi "Allah'ın rızası" olarak çevirme tercihinde bulunmuştur. Diyanet Vakfı bu tercihiyle Deyiş Kaydırma yapmıştır. Zira metnin daha iyi anlaşılması adına ayetteki semantik anlam değiştirilmiştir. Yapılan bu çeviriyle Yerelleştirme metodu kullanılmış, Yeterli yerine Kabul Edilebilir bir çeviri yapılarak erek dizgenin normlarına geçirelilik kazandırılmıştır. Ayrıca bu ayetteki ifadenin çevirisi için Dinamik Eşdeğerliğin sağlandığı da bir gerçektir.

Bayraklı Meali:

Ey Peygamber! İnsanları hidayete erdirmek sana ait değildir; ancak Allah dileyeni hidayete erdirir. Sadece Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla başkalarına her ne iyilik yaparsanız bu kendi yararınızdır. Çünkü yapacağınız her iyilik size, olduğu gibi geri dönecek ve size haksızlık yapılmayacaktır.

Bayraklı bu ayetin çevirisinde Diyanet Vakfı'nın izlediği yola paralel bir yol benimseyerek Dinamik Eşdeğerliği sağlamıştır. Bu da, Yeterli bir çeviriden ziyade Kabul Edilebilir bir çevirinin meydana getirildiği anlamına gelmektedir. Diyanet Vakfı'nın yaptığı gibi Bayraklı da bu ayette "yüz" kelimesinin semantik anlamını değiştirerek "rıza" kelimesinde karar kılmıştır.

Elmalılı Meali:

Onların yola gelmesi senin üzerine değil velâkin Allahdır ki dilediğini yola getirir, ve hayır namına her ne infak ederseniz hep kendi lehinedir, ancak sırf Allah yüzünü gözeterek verirseniz, bu vechile hayra dair her ne verirseniz karşılığı size tamamen ödenir ve hiç hakkınız yenmez.

Çevirmen bu ayette, Allah'ın hoşnutluğundan bahsedilen ifadenin çevirisinde diğer bütün çevirmenlerin yaptıklarından farklı olarak ilgili deyimsel kullanımı, semantiğinde hiçbir değişiklik yapmadan erek metne aktarmıştır. Yaptığı bu çeviri çözümlüyle Elmalılı, kaynak metnin normlarına bağlı kalmıştır. Bu da, ortaya çıkan çevirinin Yeterli bir çeviri olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca bu çeviride hiçbir Deyiş Kaydırma'ya başvurulmayarak Bıçimsel Eşdeğerlik hedeflenmiştir. Buna ek olarak, Elmalılı'nın kayda geçirdiği bu çeviri, Yerlileştirme'nin güzel bir örneğidir.

Son olarak, çevirileri analiz edilen mealcilerin "yüz" kelimesinin çevirileri konusunda değinilmesi gereken başka bir husus daha vardır. Kur'an, üç yerde **مرضات الله** kelimesini kullanmaktadır. (Bakara 207, Bakara 265, Nisa 114). "Allah'ın rızası," işte bu ifadenin Türkçe karşılığı olmaktadır. Kur'an'ın, terminolojik kelimeler bağlamında hiçbir kelimeyi rastgele seçmediği gerçeği göz önüne alınırsa, semantik anlamının "Allah'ın yüzü" olduğu ifadeleri, "yüz" kelimesini muhafaza ederek, *merdatillab* ifadesinin kullanıldığı ifadeleri de, "Allah'ın rızası" şeklinde yorumlamanın, Kur'an'ın terminolojik kelimeler bütünlüğüne daha uygun olduğu söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada batılı çeviribilimcilerin kuramları ışığında Kur'an-ı Kerim'de deyimsel anlamda kullanılmış beden organları çevirileri analiz edilmiştir. Kur'an ayetleri içerisindeki kalıpların, deyimlerin, mecazi ifadelerin vs. çevirilerinin, batılı çeviribilimcilerin kuramları ışığında ele alındığı çalışmalar oldukça azdır. Bu durum, daha önce yapılmış olan Kur'an çevirisi çalışmalarının kuramsal çerçeveye oturtulmadığı ve akademik anlamda eksikleri olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular genel çeviri analizi ve çeviri kuramları düzeyinde olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Genel çeviri analizi düzeyinde elde edilen en önemli bulgu, bilimsel bir çeviri analizinin kuramsal çerçeveye oturtulması ve doğruyanlış saptamasıyla sınırlı kalmaması gerektiğidir.

Bu araştırmanın sonucunda çeviri düzeyinde de birçok bulgu elde edilmiştir. Türkiye'deki Kur'an-ı Kerim meallerinin geneline bakıldığında "yüz" kelimesinin çevirisinde Elmalılı hariç diğer iki mealcinin de Deyiş Kaydırma'lara

başvurduğu saptanmıştır. “Yüz” kelimesinin çevirisinde sadece Elmalılı’nın, Yeterli bir çeviri ortaya koyarak Yerleştirme metodunu kullandığı tespit edilmiştir. Çalışmaya konu olan mealler içerisinde hem “el” hem de “yüz” kelimelerinin çevirilerinde Deyiş Kaydırmaya başvurarak Dinamik Eşdeğerliği sağlayan tek mealcinin Bayraklı olduğu görülmüştür.

Bayraklı dışındaki diğer iki mealcinin “el” kelimesinin çevirisinde Biçimsel Eşdeğerliği sağladıkları, ancak deyimsele “el” ifadesinin kalıp olarak geçtiği ayetlerin çevirilerinde ise, tutarsızlıklar sergiledikleri saptanmıştır. Üç mealdeki “yüz” kelimesinin çevirisinde Dinamik Eşdeğerlik, Biçimsel Eşdeğerlik’ten daha fazla sağlanarak Deyiş Kaydırma’ların kullanıldığı, “el” kelimesinin çevirisinde ise durumun tam tersinin geçerli olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, çeviri kuramlarına yeterince hakim olunmadan çeviri yapılabilsede de çeviri eleştirisi ya da analizi gibi bir çalışmayı yapacak araştırmacının çeviri kuramlarına son derece hakim olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, analiz bölümünde de belirtildiği üzere, Kur’an’daki terminolojik kelimelerin çevirisi yapılırken Kur’an’ın, hiçbir kelimeyi rastgele seçmediği gerçeğini göz önünde bulundurarak tutarlı çeviriler ortaya konmalıdır.

Kaynakça

- Bayraklı, B. (2007). *Kur’an Mealî*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Baker, M. (1992). *In other Words*. New York: Routledge.
- Baker, M. (2006). *Translation and Conflict*. New York: Routledge.
- Elmalılı, H. Y. (2014). *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Mealî*. İstanbul: Andaç.
- Güler, M. G. (2011). *Sadeleştirilmiş Kur’an baskılarında Teblike Nedir?* <http://www.bakaynasi.com/mustafa-g-guler/855/sadelestirilmis-kuran-baskilarinda-teblike-nedir-mustafa-g-guler-as-ba.aspx26/08/2016> sayfasından erişilmiştir.
- Holmes, J. S. (2000). The Name and Nature of Translation Studies. *The Translation Studies Reader*. L, Venuti. (ed). (s.180-193). New York: Routledge.
- Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies*. London: Routledge.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon.
- Newmark, P. (1991). *About Translation*. Ontario: Multilingual Matters Ltd.
- Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Nida, E., & Charles. R. Taber. (2003). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E.J. Brill.
- Özek, A., Hayrettin, K., & Turgut, A. (1993). *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Mealî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Popovic, A. (1970). The Concept Shift of Expressions in Translation Analysis. J, Holmes. (Ed). *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. (s. 78-87). Mouton: Slovak Academy of Sciences.
- Reiss, K. (2000). *Translation Criticism Potentials and Limitations*. London: Routledge.
- Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Tel Aviv: John Benjamins.
- Venuti, L. (2008). *The Translator’s Invisibility A History of Translation*. New York: Routledge.

Notlar

- ¹ J. S. Holmes, The Name and Nature of Translation Studies. *The Translation Studies Reader*. L. Venuti. (ed). New York: Routledge, 2000, s.180.
- ² K. Reiss, *Translation Criticism Potentials and Limitations*. London: Routledge, 2000, s.4.
- ³ E. Nida, *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill. 1964.
- ⁴ L. Venuti, *The Translator's Invisibility A History of Translation*. New York: Routledge. 2008.
- ⁵ G. Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Tel Aviv: John Benjamins. 2012.
- ⁶ P. Newmark, *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon. 1981.
- ⁷ A. Popovic, The Concept Shift of Expressions in Translation Analysis. J. Holmes. (Ed). *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. Mouton: Slovak Academy of Sciences. 1970. s. 78-87.
- ⁸ Nida, *Toward a Science of Translating*.
- ⁹ E. Nida, & Charles. R. Taber. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E.J. Brill. 2003.
- ¹⁰ E. Nida, & Charles. R. Taber, age, s.1.
- ¹¹ *The Theory and Practice of Translation*. s.1
- ¹² Nida & Taber, age., s.4.
- ¹³ Age., s.12.
- ¹⁴ Age., s.13.
- ¹⁵ A. Popovic, The Concept Shift of Expressions in Translation Analysis.
- ¹⁶ Popovic, agm.,s.78.
- ¹⁷ Popovic, agm.,s.79.
- ¹⁸ Popovic, agm.,s.80.
- ¹⁹ Popovic, agm.,s.81.
- ²⁰ P. Newmark, *Approaches to Translation*. s.38.
- ²¹ P. Newmark, age, s.69.
- ²² J. Munday, *Introducing Translation Studies*. London: Routledge, 2012. s.72.
- ²³ G. Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond*.s.79.
- ²⁴ L. Venuti, *The Translator's Invisibility A History of Translation*.
- ²⁵ L. Venuti, age., s.15.
- ²⁶ L. Venuti, age., s.14.
- ²⁷ L. Venuti, age., s.18.
- ²⁸ L. Venuti, age., s.16.
- ²⁹ L. Venuti, age., s.19.
- ³⁰ A. Özek, H. Karaman, & A. Turgut, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 1993.
- ³¹ B. Bayraklı, *Kur'an Meali*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- ³² Elmalı, H. Y. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Andaç, 2014.
- ³³ M. G. Güler, *Sadeleştirilmiş Kur'an baskılarında Tehlike Nedir?* 2011.
<http://www.bakaynasi.com/mustafa-g-guler/855/sadelestirilmis-kuran-baskilarinda-tehlike-nedir-mustafa-g-guler-as-ha.aspx26/08/2016>
- ³⁴ M. Baker, *In other Words*. New York: Routledge, 1992, s.111.
- ³⁵ M. Baker, *Translation and Conflict*. New York: Routledge. 2006, s.38.
- ³⁶ P. Newmark, *About Translation*, s.115.